

E. Levino gimimo 100-osioms metinėms

NIHILIZMAS IR PRASMĖS PROBLEMA: E. LEVINAS

Rita Šerpytytė

Vilniaus universiteto
Religijos studijų ir tyrimų centras
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. / faks. (370 5) 266 76 13
El. paštas: rita.serpytyte@rstc.vu.lt

Straipsnyje svarstoma Emmanuelio Levino mąstymo įrašymo į nihilizmo kontekstą galimybė. Levinas priklauso tai epochai, kuri, žvelgiant iš vakarietiškos perspektyvos, gali būti įvardyta nihilistine „par excellence“. Tad koks yra Levino mąstymo santykis su nihilizmu? Ar didysis Levino iššūkis Vakarų filosofijai nėra iššūkis prieš jos nihilizmą?

Levinui, kaip ir Heideggeriui, nihilizmas yra „įvykis“, paliečiantis ne tik tam tikros epochos dvasią – moralę, religiją, politiką ir t. t., bet ir priskirtinas pačiam mąstymui kaip būties mąstymui. Tad nihilizmo „topos“ Levinui yra ta pati jau Vakarų mąstymo identifikuota dvasios ir būties „sfera“.

Bet ar galima sakyti, kad Levino požiūris į nihilizmo fenomeną yra sutampantis su pačios Vakarų filosofijos nihilizmo savimone?

Nors Vakarų filosofijoje įmanu įžvelgti ne vieną nihilizmo modelį, Vakarų mąstymui, pačiai jo tapatybei bei jos savivokai ypač svarbus yra nihilizmas, suprantamas kaip Überwindung (peržengimo, įveikos) teorija.

Straipsnyje atskleidžiama, kad Levino filosofija reikalauja ne įveikti nihilizmą, o „pabėgti“ iš paties tokia „logika“ grindžiamo mąstymo. Mąstymas, kurį „grindžia“ nihilizmo „logika“, yra totalizuojantis būties mąstymas. Tad Levinui pabėgimas reiškia „pabėgimą“ „iš smaugiančios būties kilpos“, būties plotmės „apleidimą“.

Ar Levinui pavyksta įvykdyti tai, ko nėra pavykę visai Vakarų metafizikai – atlikti (nihilizmo) įveikos, peržengimo judesį?

Levinas vartoja tas pačias Vakarų metafizikos nihilistinę patirtį įprasminančias meta-fizikos, transcendentos sąvokas, bet nukreipia jas prieš pačią nihilistinę Vakarų mąstymo „logiką“. Totalybės nuotrūkis (suardymas) Levinui įvyksta ne grynojo mąstymo plotmėje. Prasmė nėra „atgaunama“ kaip tai, ką Vakarų ontologijos nihilistinė „savimonė“ laikė esant prarasta. Ji aptinkama kitaip nei būtis – kaip Kitas. Tad leviniškasis Kito kaip kito mąstymas nėra įvykęs nihilizmo Überwindung: tai mąstymas, kuris steigiasi kaip pabėgimas iš paties tokio Vienio nostalgijos valdomo reikalavimo.

Pagrindiniai žodžiai: nihilizmas, Būtis, Vakarų mąstymas, Überwindung, différence.

Vakarų filosofinis mąstymas nuo seno siekė „diagnozuoti“ tą situaciją, kuri telkia šiuolaikinį žmogų ištinkančias blygbes bei tykančius pavojus. Ir matė galimybę tai pavadinti nihilizmo vardu. „Labiausiai nelaukiamam iš visų svečių“ Nietzsche vienas pirmųjų davė nihiliz-

mo vardą. Labai sugestyviu „dykumos, kuri plečiasi“, „dykumos, kuri auga“, vaizdiniu Nietzsche perteikė destrukcijos proceso reprezentaciją, destrukcijos, kurioje naikinanti Niekio galia pasirodo įsitvirtinanti kaip neregėto masto „valia galiai“. Po Nietzsche's kiekviena epocha vienaip ar kitaip atpažįsta „tos ateities“ – nihilizmo ženklus. XX amžiaus filosofas M. Heideggeris nihilizmą jau laikė pačiu Vakarų filosofijos likimu. Ernstas Jüngeris, Martinas Heideggeris, Gotfriedas Bennas, Karlas Löwith'as, Gianni Vattimo, Gilles Deleuze, Jeanas Baudrillard'as yra jau mūsų epochos nihilizmo „diagnostikai“. Šiuolaikinės nihilizmo „diagnozės“ vis labiau verčia manyti, kad nihilizmo fenomenas įgauna globalų pobūdį, tampa pasaulio problema.

Emmanuelis Levinas priklauso tai epochai, kuri, žvelgiant iš vakarietiškos perspektyvos, gali būti įvardyta nihilistine *par excellence*. Tad koks yra Levino mąstymo santykis su nihilizmu? Ar Levinui, kaip ir kitiems XX amžiaus krizės mąstytojams, nihilizmas yra tapęs epochos „šifru“? T. y. ar Levinas buvo vienas iš nihilizmo diagnostikų? Kita vertus – ar nesama galimybės kalbėti apie paties Levino mąstymo nihilistines tendencijas? Ar pats Levinas nepriėmė nihilizmo iššūkio? Galiausiai – ar didysis Levino iššūkis Vakarų filosofijai nėra iššūkis prieš jos nihilizmą? Ar Levino filosofijos nuostatos negali būti svarstomos kaip vienas ryškiausių atsakų į nihilizmo iššūkį? Tačiau tada kokia to atsako prasmė? Kas yra nihilizmas? Kas nihilizmas yra Levinui?

Mėginant atsakyti į šiuos klausimus, neabejotinai tenka išryškinti „konceptualųjį“ nihilizmo tyrinėjimų kontekstą.

Margoje nihilizmo tyrinėjimų panoramoje galima išskirti dvi nevienareikšmiškai viena su kita susijusias nihilizmo tyrinėjimo linkmes. Jų išskyrimas liečia pačios nihilizmo prigimties Vakarų filosofijoje traktavimą. Viena nihiliz-

mo tyrinėjimo tradicija tai, kas įvardijama šiuo terminu, linkusi laikyti daugiau dvasios gyvenimo įvykiu; kita tradicija, nors ir ne visada atmetanti nihilizmo kaip dvasios fenomeno traktavimą, nihilizmą linkusi manyti esant daugiau spekuliatyvios prigimties „įvykiu“. Dvasios gyvenimo įvykiu nihilizmas tampa tada, kai juo įvardijamas aukščiausių vertybių nuvertėjimas, kai skelbiama, kad „Dievas mirė“ arba kad gyvenimas yra netekęs prasmės. Tačiau, kai kalbama apie „būties užmarštį“, tiesioginio santykio tarp būties ir mąstymo nuotrūkį arba apie Būties ir Niekio realią alternatyvą, t. y. kai nihilistiškai keliamas *Grundfrage*, – nihilizmas atstovauja spekuliatyvios prigimties „įvykiui“. Šios alternatyvos susiformavimas turi galias istorines šaknis, tačiau ir šiuolaikinės filosofijos, iš naujo keliančios nihilizmo klausimą, atspirties taško pasirinkimas dažnai svyruoja tarp dviejų minėtų teorinių perspektyvų – keliant klausimą, ar nihilizmo istoriją galima papasakoti kaip Niekio „istoriją“?

Heideggerio filosofijos paveiktas postmetafizinis mąstymas „pakoreguoja“ nihilizmo, atpažįstamo iš istorinės perspektyvos, interpretacijas: būties istoriškumo mąstymo perspektyvoje nusitrina riba tarp nihilizmo kaip dvasios įvykio ir nihilizmo kaip spekuliatyvaus „įvykio“ traktavimo¹.

Ar Levino požiūris į nihilizmą „išsitenka“ toje Vakarų mąstymo suformuotoje nihilizmo interpretacijoje? Ar epochos „dvasios“ ir būties sferos – tiek mąstomos kaip alternatyvios, tiek kaip konvergentiškos sritys – pakankamos leviniškajai nihilizmo „lokalizacijai“?

Akivaizdu, kad Europos dvasios, Vakarų civilizacijos apskritai kataklizmai Levinui yra ne-

¹ Išsamiau ši koncepcija yra suformuluota ir pristatyta autorės habilitacijai teikiamų darbų apžvalgoje. Šerpytytė, Rita. 2005. *Nihilizmo problemos Vakarų filosofijoje teorinės konfigūracijos*. Vilnius: VU leidykla.

atsiejami nuo mąstymo krizės, išreiškiančios metafizinio rango „įvyki“. Nihilizmas yra „įvykis“, paliečiantis ne tik tam tikros epochos dvasią – moralę, religiją, politiką ir t. t., bet ir priskirtinas pačiam mąstymui kaip *būties* mąstymui. Tad nihilizmo *topos* Levinui yra ta pati jau Vakarų mąstymo identifiukuota dvasios ir būties „sfera“. Kitaip tariant, pati nihilizmo „lokalizacija“ nefiksuoja skirtumo tarp nihilizmo interpretacijos pačiame Vakarų mąstyme ir Levino filosofijoje, dargi atvirkščiai – fiksuoja sutapimą.

Bet ar galima sakyti, jog Levino požiūris į nihilizmo fenomeną yra sutampantis su pačios Vakarų filosofijos nihilizmo savimone?

Nors Vakarų filosofijoje galime išvelgti ne vieną nihilizmo modelį, Vakarų mąstymui, pačiai jo tapatybei ir jos savivokai ypač svarbus yra nihilizmas, suprantamas kaip *Überwindung* (peržengimo, įveikos) teorija. Nihilizmas, į kurį nurodo *Überwindung* teorija, steigiasi klasikinėje prasmėje suprantamo neigimo pagrindu, jo loginė išraiška būtų $A = -A$.

Nihilizmo įveikos (*Überwindung*) reikalavimą pirmasis suformulavo, kaip ir nihilizmą pirmasis filosofiskai „pagrindė“, Nietzsche. Daugeliui kelia nuostabą tas primygtinis paradoksalus reikalavimas nihilizmą įveikti nihilizmu, savotiška homeopatinė „gydymo“ strategija. Iki šiol netyla teoriniai balsai tiek dėl vadinamojo Nietzsche'io nihilizmo dvi-prasmiškumo, tiek dėl iš minėtojo nihilizmo dviprasmiškumo kylančios *Überwindung* prasmės. XX amžiuje Nietzsche'io dėl nihilizmo įveikos savaip pritariti bandė Ernstas Jüngeris. Heideggerio ir Jüngerio polemikoje nihilizmo klausimu kaip tik ir išryškėja gana skirtinga nyčiškojo nihilizmo įveikos interpretacijos galimybė. Taigi, nihilizmą apibūdinę kaip įveikos, peržengimo teorija, – pasitelkdami terminą, kuris jau turi savo vartojimo istoriją filosofinėje tradicijoje ir pirmiausia nukreipia į Nietzsche ir Heidegge-

rį, galime paklausti – ką telkia savyje pats *įveikos* arba *peržengimo* judesys?

Daugelio *įveikos* „koncepcijų“ analizė kaip tik parodo, kad čia turima galvoje idėja tokio peržengimo, transcendavimo, kurio niekaip neįmanoma atlikti realiai, tačiau kuris visada išlieka žadamas, pranašaujamas ir hipotizuojamas arba kuris pasirodo esąs neįmanomas įvykdyti, nes įvyksta „nuolat“, neįmanomas įvykdyti, nes „jau visada“, „nuolat“ yra įvykęs, atliktas. „Mes nebepasiekiamo tiesos“, – rašo Nietzsche. Ir toks žinojimas mums sako, kad tai ir yra tiesa, bet tokia, kuria teigiamas tiesos nebuvimas, bet kokios tiesos nesatis; taigi sakoma tai, kas pretenduoja būti tiesa, tačiau negatyvia tiesa. Šis pavyzdys kaip tik ir iliustruoja įveikos – nihilizmo įveikos – reikalavimo primygtinumą, o sykiu neįmanomybės ją atlikti situaciją.

Ar įmanoma peržengti savo šešėlį, atsidurti *anapus* jo? Kiek žinome, ne. Lygiai taip, rašo Heideggeris atsakydamas Ernstui Jüngerui į *Über die Linie* iškeltą klausimą, negalima peržengti nihilizmo (žr. Heidegger 1997; Jünger 1980).

Levino akimis, pats nihilistinės „logikos“ persmelktas Vakarų mąstymas yra mąstymas iš totalybės perspektyvos. Ši totalizuojanti perspektyva – tai ontologinė perspektyva, *būties* mąstymo perspektyva. *Etikoje ir begalybėje* Levinas, kalbėdamas su Ph. Nemo apie Vakarų filosofijos „kryptį“, teigia: „Visoje Vakarų filosofijoje, kuriai dvasiškumas ir prasmingumas visuomet yra žinojimas, galime išvelgti šį totalybės ilgesį. Tartum totalybė būtų buvusi prarasta, ir šis praradimas – dvasios nuodėmė“ (Levinas 1994: 77). Nesunku pastebėti, jog kalbėdamas apie „totalybės praradimą“ ir tam tikrą filosofinę „savijautą“ ją praradus, Levinas turi galvoje tai, ką Vakarų mąstymas yra nuskęs nihilizmo ir jį atitinkančiais „terminais“. Tik čia Levinas jau kalba ne iš nihilistinės „lo-

gikos“ valdomo Vakarų mąstymo „vidaus“ perspektyvos, o iš jo atžvilgiu „išoriškos“ perspektyvos.

Iš tos kol kas dar neidentifikuotos „išorinės“ perspektyvos ir pats nihilizmo *įveikos* reikalavimas, kaip ir neįmanomybė jį įvykdyti, tėra nostalgios Vakarų mąstymo struktūros paliudijimas. Vakarų mąstymui, kaip nostalgiskai struktūrai, aprašyti Levinas pasitelkia įprastą geismo supratimą. Pasak Levino, įprasta geismo interpretacija geismo pagrindą išvelgia reikmėje. Tokiu atveju geismas liudija skurdo ir nepritekliaus būvį, bet tokio, kuris atsiranda iš prarastos didybės. „Jis sutaptų su to, kas tapo prarasta, sąmone. Iš esmės tai būtų nostalgija, sugrįžimo negalia“ (Levinas 1990: 32).

Leviniškoji Vakarų mąstymą įprasminanti metafora – Odisėjo kelionė – yra ne kas kita, kaip Vakarų mąstymo nihilistinės, t. y. nostalgios, struktūros aprašymas: kelionės pradžia sutampa su jos pabaiga, joje iš esmės negalima įgyti nieko, ko neturėjai išvykdamas.

Pratęsiant leviniškąją mąstymo perspektyvą išeitų, jog ir etinė simetrija yra ne kas kita, kaip Vakarų mąstymo nihilistinės struktūros projekcija į etikos sritį. Simetriškoje etikoje visada esama *kito* imanentizavimo, jo panaikinimo, o leviniškai tariant – sugrįžimo prie „to paties“, esama nostalgiosios sąmonės.

Tačiau ar yra įmanoma ir kaip įmanoma filosofija, kuri nebūtų nostalgiska? Ar įmanomas nenostalgiskas mąstymas? Levino filosofijoje šie klausimai yra nihilistiškai orientuoto Vakarų mąstymo alternatyva arba atsakas į Vakarų mąstymo nihilizmo iššūkį. Tačiau kas sudaro akstiną ieškoti alternatyvos nihilistiškai orientuotam Vakarų mąstymui?

Šį akstiną galime atrasti įvardytą pačios Vakarų filosofijos. Italų filosofas A. Caracciolo Vakarų filosofijos nihilistinę *Grundfrage* formuluoja šitaip: „Kodėl yra būtis, o ne absoliutus niekas, jeigu būties struktūra, į kurią yra

įrašyta žmogaus egzistencija, yra tokia, kad gali pritari Flossenburgui, Mauthauseni, Auschwitzui?“ (Caracciolo 2002:10). Šis etinės perspektyvos klausimas – nihilistinio *Grundfrage* performulavimas – fiksuoja žmogiškos būtybės, pačios ontinės plotmės problemiskumą ontologiškai orientuotame Vakarų mąstyme. Fiksuoja kaip etikos *topos* problemiskumą.

Toks *Grundfrage* performulavimas, kita vertus, atveria tragiškąją Vakarų mąstymo perspektyvą, – taip jame iš naujo pasigirsta „amžinasis“ Jobo klausimas. Tačiau toks tragiškojo mąstymo gimimas iš nihilizmo – iš *Grundfrage* – yra valdomas tos pačios nostalgiosios mąstymo struktūros. Tragiškumas steigiasi iš to, kad ontinė / etinė plotmė reikalauja aukštesnio savo orumo nei ontologinis būties orumas. Tačiau tragiškumas ne sugriauna nostalgiskąją mąstymo struktūrą, o kaip tik ją patvirtina. Tragiškasis mąstymas yra nenihilistinis atsakas į nihilizmo klausimą, tačiau jis nėra Vakarų mąstymo trokštama nihilizmo „įveika“. Tragiškasis mąstymas save traktuoja esant alternatyvą nihilizmui. Tačiau jis netampa „nusigręžimu“ nuo „ištakų“, o tai reiškia – nostalgiosios struktūros paneigimu ar panaikinimu.

Levino filosofija reikalauja ne *įveikti* nihilizmą, o „pabėgti“ iš paties tokia „logika“ grindžiamo mąstymo. Mąstymas, kurį „grindžia“ nihilizmo „logika“, yra totalizuojantis būties mąstymas. Tad Levinui pabėgimas reiškia „pabėgimą“ „iš smaigiančios būties kilpos“, būties plotmės „apleidimą“. Taip Levino filosofija, būdama epochos krizės mąstymo išraiška, tampa atsaku į Vakarų mąstymo krizės raišką. Ši krizė, kaip minėta, pasireiškia ir kaip etikos *topos* problemiskumas. Tad galutiniu mąstymo nostalgiosios struktūros sugriovimu tektų pripažinti etikos kaip pirmosios filosofijos iškilimą.

Nostalgiskoji mąstymo struktūra suardoma darant judesį, kurio kryptis ir tikslas – „kita vie-

ta“, „kitas“ ypatinga ir svarbia žodžio reikšme. Kaip alternatyvą ontologinio Vakarų mąstymo nostalgikajai struktūrai Levinas aprašo metafizinio geismo struktūrą. Šios pastarosios struktūros aprašymą supriešindamas su geismo kaip reikmės struktūros aprašymu, Levinas sako: „Metafizinis geismas nėra trošimas sugrįžti, kadangi tai ilgėjimasis šalies, kuri nėra mums gimta, šalies, kurioje mes niekada negyvenome ir į kurią mums neskirta patekti. Metafizinis geismas nėra grindžiamas jokių išankstiniu panašumu“ (Levinas 1990: 32). Tai geismas, kurio neįmanoma, kurio neskirta patenkinti.

Tačiau šitoje vietoje norėtume paklausti – ar iš tiesų leviniškasis mąstymas tampa nostalgiosios mąstymo struktūros atmetimu?

Juk metafizinio geismo struktūros aprašymas kaip tokio geismo, kurio neįmanoma patenkinti, iš pirmo žvilgsnio netgi primena nihilistinės romantinės sąmonės struktūros aprašymą. Pasaulio romantizavimo judesys, būdamas nesaties, stygiaus pasija, yra nostalgiskas judesys. Tačiau ko trokšta ir ilgisi romantikas? Romantiko nostalgija yra troškimas, geismas be objekto. Tad ji yra reikmė, kuri nenori, neturi būti patenkinta. Tikrasis tokio troškimo „objektas“ – Niekis.

Levino „Totalybėje ir begalybėje“ aprašytas metafizinis geismas nesimuliuoja noro būti patenkintas, – veikiau čia kito kitybė priimama kaip tokio patenkinimo neįmanomumas. Tačiau geismas, kurį galima patenkinti, kartais gali sukurti savo panašumo į metafizinį geismą iliuziją. Tai įvyksta, kai nusiviliama pasitenkinus ar susierzinama nepasitenkinus. Ši Levino mintis leidžia suprasti, kodėl romantinė sąmonė iš pirmo žvilgsnio rodosi esanti panaši į metafizinį geismą. Panašumo į metafizinį geismą iliuziją čia sukuria „nepasitenkinimas“ „tikrove“. Paradoksalu, bet, žvelgiant iš Levino perspektyvos, romantinės sąmonės intencionalumas tebutų galimas interpretuoti kaip tapatus

iš principo galimo patenkinti, bet nepatenkinto (nusivylimas pasitenkinimu) troškimo intencionalumui. Abiem atvejais nukreiptumas būtų „tas pats“, o ne „kitas“. Tad romantiko troškimas Levinui nebūtų tapatus metafiziniam geismui.

„Metafizinis geismas, – sako Levinas, – turi kitą nukreiptumą – jis geidžia to, kas negali būti paprasčiausiu jo kaip kažko trūkstamo pavidymu. Jis – kaip gerumas. Tai, ko trokštama, jo nevainikuoja, o jį ištuština“ (Levinas 1990: 32).

Ir tad – metafizika trokšta „kito“ „anapus“ alkio ir „anapus“ troškulio, kuriuos galima numalšinti, „anapus“ prasmės, kuri teiktų nusiramimą...

Ką reiškia šis Levino „anapus“? Ar šitas *trans-meta-* nėra tas pats *über* – įveikos reikalavimą įprasminančio judesio kryptis? Ar Levinui pavyksta įvykdyti tai, ko nėra pavykę visai Vakarų metafizikai, – *atlikti* (nihilizmo) *įveikos, peržengimo* judesį?

Ar būtent *įveikos* judesio atlikimas čia išvaduoja metafiziką iš nihilizmo kaip begalinės ir nepabaigiamos ribos patirties, begalinės metafizikos agonijos?

„Metafizinis judesys – tai transcenduojantis judesys, o transcendencija kaip geismas ir netapatumas neišvengiamai yra transcendencija. Transcendencija, kurią pasitelkęs filosofas metafizikas suteikia reikšmę tam judesiui (jį žymi), įsidėmėtina tuo, kad distancija, kurią ji liudija, kitaip nei bet kuri kita distancija, įeina į patį išoriškos būties *egzistavimo būdą*. Jos formalus apibūdinimas – būti kitu – sudaro jos turinį. Metafizikas ir Kitybė negali *sykiu sudaryti totalybės*. Metafizikas yra atskirtas radikaliu būdu“ (Levinas 1990: 33–34).

Levinas vartoja tas pačias Vakarų metafizikos nihilistinę patirtį įprasminančias metafizikos, trans-cendento sąvokas, bet nukreipia jas prieš pačią nihilistinę Vakarų mąstymo „lo-

giką“. Totalybės nuotrūkis (suardymas) Levinui įvyksta ne grynojo mąstymo plotmėje. Jis nėra vien mąstymo reikalas, – mąstymo, atliekančio įprastas sąvokų perskyrų procedūras, kai viena yra apibrėžiama per kita ar kai viena plaukia iš kita. „Tuštuma, kuri pertraukia totalybę, gali laikytis prieš neišvengiamai totalizuojantį ir apibendrinantį mąstymą tik tada, jeigu mąstymas yra Kito veido akivaizdoje“ (Levinas 1990: 38). Tad Kito geismas Levinui yra „fundamentalus judesys“, jis yra absoliutus nukreiptumas, prasmė. Ir Kitas Levinui yra ne kultūrinė reikšmė, o visų pirma prasmė (žr. Levinas 1985: 68–69). Prasmė nėra „atgaunama“ kaip tai, ką Vakarų ontologijos nihilistinė „savimonė“ laikė esant prarasta. Ji aptinkama kitaip nei būtis – kaip Kitas. Įveikos reikalavimas kaip nostalgiskasis sugrįžimo „prie ištakų“ reikalavimas čia pakeičiamas *išėjimo* metafora įpasminamu reikalavimu. Abraomas, biblinė *išėjimo* figūra, yra Vakarų mąstymo nihilizmui tikrąją alternatyvą personifikuojanti figūra. Tad leviniškasis Kito kaip *kito* mąstymas nėra įvykusi nihilizmo įveika (*Überwindung*): tai mąstymas, kuris steigiasi kaip pabėgimas iš paties tokio Vienio nostalgijos valdomo reikalavimo.

Vakarų mąstymui nihilizmas kaip *įveikos* teorija turi pamatinę svarbą. Juk tai, ką galime vadinti Vakarais ar Vakarų mąstymu, yra ne kas kita, kaip būtino ir tiek pat neįmanomo transcendavimo (peržengimo, įveikos) idėjos viešpatavimas. Atrodytų, kad Levino iššūkis Vakarų mąstymui susijęs su pačia nihilistine to mąstymo prigimtimi.

Tačiau šiuolaikinio postmetafizinio mąstymo perspektyvoje galima išskirti ir kitą nihilizmo interpretaciją (modelį). Jis siejamas su *différance* idėja. Šis nihilizmas steigiasi iš neigimo judesio, traktuojamo kaip *différance*. Nors ir gali savo teorines ištakas aptikti Nietzsche's bei Heideggerio mąstyme, visgi jis la-

biausiai plėtojamas šiuolaikinėje prancūzų filosofijoje – Deleuze, Derrida, Foucault mąstyme. Nihilizmas antrąja prasme nurodo *différance* (skirtumo) pirmenybiškumą: tokios „idėjos“, kad neegzistuoja vertybių bei prasmų hierarchijos, tvarka ir kad singuliarybė pirmenybiškesnė už totalybę, ypatingybė emacipuoja visumos atžvilgiu, dalis iššoka anapus (iš) visumos, arba, kaip rašo Nietzsche, „visa daugiau nebėra visa“. Tad šiame „prancūziškajame“ nihilizmo modelyje nihilizmas iš esmės traktuojamas kaip pliuralizmas.

Iš tokio nihilizmo modelio perspektyvos manyčiau esant galimą interpretuoti ir Levino mąstymą. Juk kalbant apie Levino filosofiją pirmiausia neišvengiamai iškyla negatyvaus mąstymo, apofatiškojo mąstymo, netgi tam tikrų jo vartojamų negatyvių išraiškų įprasminimo ir įteisinimo klausimas. O iš šio teorinio nihilizmo modelio perspektyvos svarstant Levino filosofiją, iškyla jo atribojimo nuo prancūziško postmodernizmo, taip pat kitų postmoderno mąstytojų (kad ir Vattimo *silpnojo mąstymo*)² klausimas.

Levinui filosofija pirmiausia yra susijusi su prasmės klausimu. Prasmės praradimą kaip nihilistinę patirtį aptinkantis Vakarų mąstymas negali *įveikti* šios negalios, nes bando nostalgiskai „atgauti“ prasmę paties mąstymo pastanga. Tačiau Levinui prasmė prasideda ne su filosofija ir ne joje atranda pirmą pradę savo konstituavimosi vietą. Jos paieškos perspektyva – Kito, absoliutaus *skirtumo* – begalybės perspektyva. Ir įdomiausias klausimas, kuris iškyla bandant įvertinti leviniškąjį iššūkį Vakarų mąstymui, būtų šis: kiek Levino mąstymas, būdamas absoliutaus *skirtumo* mąstymas, tebėra priklausomas nuo nihilistinės Vakarų mąstymo „logikos“?

² Vattimo, G. 1991 (1985). *La fine della modernità*. Milano: Garzanti. Vattimo, G. 2001 (1980). *Le avventure della differenza*. Milano: Garzanti.

LITERATŪRA

- Caracciolo, A. 1975. *Teresio Olivelli*. Brescia.
- Caracciolo, A. 2002. *Nihilismo ed etica*. Genova: Il Melangolo.
- Heidegger, M. 1977. *Zur Seinsfrage*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Jünger, E. 1980. *Über die Linie. Sämtliche Werke*. Band 7. Stuttgart: J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, GmbH.
- Levinas, E. 1985. *Umanesimo dell'altro Uomo*. Trad. it. A. Moscato. Genova: Il Melangolo.
- Levinas, E. 1990. *Totalità e Infinito*. Trad. it. A. dell'Asta. Milano: Jaca Book.
- Levinas, E. 1994. *Etika ir begalybė*. Vertė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.

NIHILISM AND THE PROBLEM OF SENSE: E. LEVINAS

Rita Šerpytytė

Summary

In the article, attempt is made to reveal the relation between Emmanuel Levinas' thinking and nihilism. Levinas belongs to the epoch, which, from the Western perspective, can be called nihilistic par excellence. What is the relation of Levinas' thought to nihilism then? Can the great challenge of Levinas to Western philosophy be interpreted as a challenge to (its) nihilism?

Levinas, like Heidegger, does not regard nihilism as an "event" that concerns just the spirit – morality, religion, politics and so on – of a certain epoch, but assigns it to the thought itself as the thought of Being. Thus the topos of nihilism for Levinas is the very same "sphere" of spirit and Being identified already by the Western thought.

Is it possible, however, to say that Levinas' attitude to the phenomenon of nihilism coincides with the actual self-consciousness of nihilism in Western philosophy?

Although in Western philosophy we may notice different models of nihilism, the understanding of nihilism as the theory of *Überwindung* (transgression, overcoming) is highly important for the Western thought, its identity, and its self-consciousness.

In Levinas' point of view, the Western thought, based on the nihilistic "logic", by itself is the thinking from the perspective of totality. The requirement of overcoming nihilism is based on the nihilistic "logic" as well.

Levinas' philosophy requires not the overcoming of nihilism, but "escaping" from one's own thinking based on such logic. Thinking "based on" the "logic" of nihilism is the totalizing thinking of Being. Therefore, escaping for Levinas means the "escaping" from the "strangling noose of Being" and the "desolation" of the level of Being.

Does Levinas succeed in accomplishing what Western metaphysics has never accomplished, i.e. in performing the movement of overcoming and transgression of nihilism?

Levinas applies the same conceptions of metaphysics and trans-cendent that gives sense to the nihilistic experience of Western metaphysics, although he maintains them against the nihilistic "logic" of Western thinking itself. The break (demolition) of totality appears for Levinas not in the plane of pure thinking. The meaning cannot be "regained" as something that, according to nihilistic "self-consciousness" of Western ontology, was lost. Otherwise than Being, it can be detected as the Other. Therefore Levinasian thinking of the Other as other is not the accomplishment of nihilistic *Überwindung*: it is a thinking that establishes itself as escaping from the requirement controlled by the nostalgia of the same One.

Keywords: nihilism, Being, Western thought, *Überwindung*, *différance*.